

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23\(52\)-23-37](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23(52)-23-37)
УДК 378.011.3: 373.3

Dr Marta Buk-Cegiełka,
adiunkt Katedra Dydaktyki,
Edukacji Szkolnej i Pedeutologii Wydział
Nauk Społecznych Instytut Pedagogiki
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.
Lublin, Polska.

 <https://orcid.org/0000-0002-0324-7418>
marta.buk-cegielka@kul.pl

KLARYFIKACJA WARTOŚCI WOLNOŚCI PRZEZ UCZNIÓW W EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Streszczenie. Klaryfikacja wartości rozumiana jest jako refleksja nad wyborami podejmowanymi w codziennym życiu, dokonywana pod kątem ich znaczenia i zgodności z celami i dążeniami życiowymi oraz osobistymi preferencjami (P. Oleś) [7]. Stanowi podstawowy warunek ich urzeczywistniania. Urzeczywistnianie wartości rozumiane jest jako nabieranie takich ustosunkowań, że stają się one cechami osobowości (K. Ostrowska). Można więc o człowieku powiedzieć: człowiek wolny, kochający, wierzący, odpowiedzialny. W opracowaniu przybliżona zostanie wartość wolności oraz zostaną poruszone zagadnienia związane z wychowaniem do wolności, jako cel pracy wychowawczo-dydaktycznej. Podjęta zostanie również próba ukazania systemu klaryfikacji wartości wolności na I etapie edukacyjnym. W zakresie klaryfikacji wartości wolności przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym istotne znaczenie odgrywa nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej. Jego zadaniem jest uczynić z klaryfikacji wartości zdrowia ważny cel pracy wychowawczo-dydaktycznej. Służą temu metody kształcenia, środki dydaktyczne, formy aktywności, które stwarzające szansę wyboru wartości wolności. Techniki klaryfikacji wartości, a w szczególności: Metoda zadawania pytań, dialogu polegająca na stawianiu pytań problemowych w sytuacjach codziennych w odniesieniu do wartości wolności; Myślenie z przyszłości – jest próbą zastanowienia, jak dana decyzja, wybór, forma aktywności może być widziana i oceniana w perspektywie czasu: za tydzień, za miesiąc, za rok...; Arkusze pytań pisemnych – są to zestawy pytań lub krótkie opisy sytuacji problemowych stwarzające możliwość ustosunkowania się do nich; Dyskusja – powinna być refleksyjna, dawać możliwość każdemu uczestnikowi wypowiedzenia się na temat w niej

podjęty czyli na temat wolności jako wartości. (Laskowska, Oleś 2016), zarówno w kontekście historycznym jak i współczesnym, w odniesieniu do jednostki jak i całego społeczeństwa a także Europy i świata. Konkluzję opracowania stanowić będą wskazania i rekomendacje dla praktyki edukacyjnej. Zostaną wskazane zadania dla nauczycieli, których celem będzie klaryfikacja wartości wolności.

Słowa kluczowe: wartość wolności; klaryfikacja wartości; edukacja wczesnoszkolna; edukacja społeczna; techniki klaryfikacji wartości.

WPROWADZENIE / ВСТУП / INTRODUCTION

Sformułowanie problemu. Wolność jako wartość. Pojęcie wolności jest różnie definiowane. W ujęciach słownikowych i encyklopedycznych wolność wiąże się z niezawisłością, swobodą i określonymi prawami.

Analiza najnowszych badań i publikacji. W *Słowniku współczesnego języka polskiego* wolność określana jest w dwu znaczeniach:

- „określone prawo obywateli do czegoś wyznaczone przez dobro powszechne, interes społeczny i porządek prawny” (Dunaj 2001, s. 536) [10];
- „niezależność, niezawisłość, swoboda, samodzielność” (Dunaj 2001, s. 536) [10].

W Encyklopedii powszechnej PWN wartość ta zdefiniowana jest jako „możliwość podejmowania decyzji i działania zgodnego z aktem wyboru, zdeterminowana przez ogół czynników historycznych i społeczno-moralnych oraz uwarunkowana uznaniem i poznaniem istniejących w świetle obiektywnych konieczności. Pojęcie wolności jest ściśle związane z przyjętym systemem wartości i światopoglądem” (PWN, 1987, s. 772–773). Zgodnie z powyższą definicją wolność warunkowana jest czynnikami społecznymi, historycznymi, moralnymi. Ukazany jest również aspekt aksjologiczny wolności [11].

W kontekście wychowania na uwagę zasługuje definicja znajdująca się w Wielkiej encyklopedii nauczania Jana Pawła II – Encyklopedii nauczania moralnego. „Wolność – integralny element natury ludzkiej; zdolność i możliwość wyboru wartości i opowiedzenia się za nimi. Jest związana z prawdą i dobrem: wyrasta z prawdy i ukierunkowuje się ku dobru. Wolność nie jest tożsama z brakiem jakichkolwiek norm” (Nowosad, Wyrostkiewicz 2014, s. 586) [5].

Z kolei w Encyklopedii nauczania społecznego, będącej składową częścią Wielkiej encyklopedii nauczania Jana Pawła II, wolność definiowana jest jako „zasada życia społecznego, jak i postawa moralno-społeczna” (Skorowski 2014, s. 1154) [8]. Z powyższych dwóch definicji wynika, że wolność należy ujmować w odniesieniu do jednostki oraz do społeczeństwa.

Odniesienie wolności do egzystencji człowieka, godności i podmiotowości znajdujemy w Encyklopedii aksjologii pedagogicznej. A. Biela wskazuje, że wolność to „kategoria aksjologiczna przynależna do wartości moralnych i ontologiczno-aksjologicznych; podstawowy atrybut ludzkiej egzystencji, wynikający z niezbywalnej godności człowieka, stanowiący o tym, że ma on wolną wolę i jest podmiotem czynności, procesów psychicznych, działań oraz zachowań” (Biela 2014, s. 1335) [1].

Jak podkreśla M. Czerepaniak-Walczak: „wolność jest takim magicznym słowem, które włada umysłami i czynami ludzkimi od początku dziejów ludzkości. W naszym kręgu cywilizacyjnym ludzie (i bogowie) zabiegali o wolność i strzegli jej, poświęcając inne wartości. Więzienie, okowy i poddaństwo były i są uznane za najbardziej haniebnе doświadczenia, jakie mogą dotknąć osobę i całe zbiorowości [3]. Wolność człowieka była (i jest) nie tylko wynikiem dominacji nad naturą, ale także wynikiem zawłaszczania wolności innych. Była (i jest) dawana i zdobywana, pozyskiwana i utrzymywana racjonalnie i etycznie, ale i podstępem, nieuczciwie, za wszelką cenę” (Czerepaniak-Walczak 2006, s. 17) [3]. Jak podkreśla autorka wolność nie zawsze jest wartością. Źle pojmowana może stać się antywartością.

Jan Paweł II wskazuje na granicę wolności, którą jest sumienie – prawe sumienie. „Być wolnym – pisze Ojciec Święty – to móc i chcieć wybierać, to żyć zgodnie ze swym sumieniem” (ŚDP 1981 nr 5). Należy zwrócić uwagę na różne aspekty wolności.

Z kolei S. Nowosad i M. Wyrostkiewicz, dokonując analizy wolności w nauczaniu Jana Pawła II, podkreślają, że wolność jawi się dwuaspektowo – negatywnie jako „wolność od” (przymusów, zła; suwerenność, niezależność) i pozytywnie jako „wolność do” (dobrego działania). W prawdziwej wolności oba te aspekty muszą istnieć jednocześnie. Wartość ta nie jest ostateczną i nie stanowi celu istnienia osoby. Uznaje się ją za źródło do spełniania się człowieka, do osiągnięcia przez niego doskonałości, pełni bytu – stawania się bardziej obrazem Boga, który jest dobry (Mt 19, 17). Jako sens i cel wolności wskazuje się nieskrępowaną możliwość wybierania dobra, co najpełniej przejawia się w miłości (Nowosad, Wyrostkiewicz 2014, s. 587-588) [5]. Istotne więc znaczenie w objaśnianiu wolności odgrywa miłość.

Andrzej de Tchorzewski definiuje wolność jako „możliwość dokonywania przez niego wyborów, które można usprawiedliwić w oczach innych” (Tchorzewski 2008, s. 247) [9]. Podkreśla przy tym, że „Wybory te winny cechować się nieskrępowaniem, suwerennością, autonomią, które są wyznacznikami poszukiwania przez człowieka takich wartości jak prawda, dobro i piękno. Godność człowieka

zawsze wiąże się z jego wolnością, której nie przekracza i nie lekceważy, lecz czyni ją wolnością odpowiedzialną” (Tchorzewski 2008, s. 247) [9]. Autor wskazuje na cztery możliwe podejścia do nadawania pojęciu „wolność” jej znaczenia. Są nimi:

- „wolność jako brak przymusu – człowiek jest bytem autonomicznym, sam stanowi o sobie, decyduje za siebie; to optymistyczna wizja natury człowieka”(Tchorzewski 2008, s. 247);
- „wolność jako możliwość celów niesprzecznych z normami, zasadami moralnymi; to zespół sprawności człowieka i środków, jakimi on dysponuje, które pozwalają osiągać moralnie pozytywne cele”(Tchorzewski 2008, s. 247);
- „wolność jako władza nad sobą, człowiek jest autorem podejmowanych przez siebie decyzji, ale liczy się z ich realnymi ograniczeniami wynikającymi z praw i konieczności, jakie rządzą światem” (Tchorzewski 2008, s. 247) [9];
- „wolność jako wyzwolenie od ucisku, przemocy, a także jako stan bez grzechu (podejście eschatologiczne)”(Tchorzewski 2008, s.247) [9]. Da się tu zauważyć różne podejścia do pojęcia wolności, od liberalnego do eschatologicznego.

W kontekście pedagogicznym A. Tchorzewski ujmuje wolność na trzech poziomach:

- „utożsamiania ze spontanicznością i realizacją osobistych, rozumowo uzasadnianych pragnień wychowanka, ale wykluczającą niekorzystne skłonności i ograniczenia jego rozwoju fizycznego, psychicznego, intelektualnego i moralnego oraz duchowego;
- jako wyraz świadomości wychowanka w dokonywaniu samodzielnych wyborów działań oraz umiejętność antycypacji przyszłości, co świadczy o jego aktywnej postawie;
- jako realizację czegoś przez wychowanka zgodnie z jego wolą, która jest wyrazem zdeterminowania samego siebie poprzez osobiste wybory wartości, które są także uznawanymi przez inne osoby”(Tchorzewski 2008, s. 253) [9].

Podsumowując należy podkreślić, że wolność przynależna do wartości moralnych wiąże się nierozzerwalnie z odpowiedzialnością. Wychowanie do wolności odpowiedzialnej stanowi istotny cel i zadanie wychowania w edukacji wczesnoszkolnej. Wychowanie do wolności jako cel pracy wychowawczej na I etapie edukacyjnym. Wychowanie do wartości stanowi ważny element pracy wychowawczej na każdym etapie edukacyjnym. Jak podkreśla K. Chałas, S. Kowalczyk „Wychowanie ku wartościom sprowadza się do wspomaganie wychowanków w kreowaniu swojego życia według wartości oraz wspomaganie ich do animacji innych do urzeczywistniania właściwej hierarchii wartości: (Chałas, Kowalczyk 2006, s. 125) [2]. Uczeń w wieku wczesnoszkolnym jest dopiero na początku swej drogi życiowej. Znajduje się również w początkowym

etapie wychowania ku wartościom, u podstaw którego znajduje się aktywność aksjologiczna wyrażająca się w poznaniu wartości, wartościowaniu, akceptowaniu, przeżywaniu, klaryfikacji, urzeczywistnianiu w aspekcie indywidualnym i społecznym (Chałas, Kowalczyk 2006, s 125) [2]. W kontekście tematu opracowania można postawić pytanie: Czy podstawa programowa dla I etapu edukacyjnego stwarza szansę wychowania ku wartości wolności?

Analiza podstawy programowej pozwala zauważyć, że zarówno wśród zadań jak i treści kształcenia w edukacji wczesnoszkolnej można odnaleźć takie, które (głównie w sposób pośredni) odnoszą się do wolności stwarzając tym samym szansę wychowania ku tej wartości.

Do zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej należy między innymi:

- „planowa realizacja programu nauczania szanująca godność uczniów, ich naturalne indywidualne tempo rozwoju, wspierająca indywidualność, oryginalność, wzmacniająca poczucie wartości, zaspokajająca potrzebę poczucia sensu aktywności własnej i współdziałania w grupie;
- organizacja zajęć: umożliwiających poznanie wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, społeczność szkolna, społeczność lokalna i regionalna, naród, oraz rozwijanie zachowań wynikających z tych wartości, a możliwych do zrozumienia przez dziecko na danym etapie rozwoju,
- umożliwiających poznanie wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, społeczność szkolna, społeczność lokalna i regionalna, naród, oraz rozwijanie zachowań wynikających z tych wartości, a możliwych do zrozumienia przez dziecko na danym etapie rozwoju” (Dz.U. 2017 poz. 356) [6].

META TA ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Celem artykułu jest przeanalizować i uzasadnić klasyfikację wartości wolności przez uczniów w edukacji wczesnoszkolnej.

Zgodnie z celem określa się następujące **zadania** artykułu:

- wyjaśnić znaczenie pojęć "wartość wolności", "wolność" w kontekście zarysowanego problemu;
- teoretyczne uzasadnienie wartości wolności w podstawie programowej dla I etapu edukacyjnego i Rozumienie pojęcia wolności przez uczniów klas młodszych szkoły podstawowej.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Realizacja powyższych zadań, choć bezpośrednio nie odnoszą się one do wartości wolności, stwarza daje możliwość stwarzania takich sytuacji

wychowawczych, które będą przybliżać oraz umożliwiać przygotowanie dzieci do realizacji wartości wolności w swoim życiu. Takie szanse stwarza również realizacja treści z wybranych obszarów edukacyjnych w klasach I-III szkoły podstawowej. Analiza treści pozwala na stwierdzenie, że wartość wolności występuje rzadko w sposób bezpośredni w podstawie programowej, nie mniej można wśród nich odnaleźć takie, których realizacja pozwala nauczycielowi wychowywać do wartości wolności uczniów klas młodszych.

Tabela 1

Wartość wolności w podstawie programowej dla I etapu edukacyjnego

Lp.	Rodzaj edukacji	Treść zapisu odnosząca się do wartości wolności w sposób pośredni	Treść zapisu odnosząca się do wartości wolności w sposób bezpośredni
1	Edukacja społeczna	Wyjaśnia, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu; ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, przeproszenie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne	brak
2	Etyka	Ma świadomość, że jako człowiek posiada swoją niezbywalną godność oraz że wszystkie inne osoby posiadają taką godność; określa, co jest dobre, a co jest złe, w otaczającym go świecie i w świecie poznawanych tekstów oraz podaje uzasadnienie swojego zdania;	odkrywa wolność jako wartość przypisaną osobie, także osobie w jego wieku; dostrzega, że granice jego wolności wytycza godność i dobro innych osób, np. z kręgu rodziny, klasy, rówieśników

Opracowanie własne w oparciu o Podstawę programową do I etapu edukacyjnego (Dz. U. 2017 poz. 356) [6].

Głównymi obszarami edukacyjnymi zawierającymi odniesienia bezpośrednio lub pośrednio do wartości wolności są: edukacja społeczna i etyka. Należy jednak pamiętać, że wychowanie do wartości wolności może odbywać się na zajęciach z różnych obszarów edukacyjnych w klasach I–III, np. na edukacji

polonistycznej – poprzez dobór odpowiednich tekstów literackich, edukacji muzycznej – poprzez dobór piosenek do śpiewania, utworów do słuchania o charakterze wolnościowym i patriotycznym, edukacji plastycznej – poprzez eksponowanie dzieł sztuki związanych z wartością wolności jak również wykonywanie przez uczniów prac plastycznych o tematyce związanej z wartością wolności.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

W badaniach zastosowano ogólne zasady naukowe, które pomogły wyjaśnić pojęcia „wartość wolności”, „wolność”. W procesie badawczym zastosowano metody analizy i systematyzacji danych.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Rozumienie wartości wolności przez dzieci w edukacji wczesnoszkolnej.

Na potrzeby opracowania do 58 uczniów klas III szkoły podstawowej skierowano pytanie, w jaki sposób rozumieją słowo wolność. Wypowiedzi uczniów ujęto w kategorie i przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 2

Rozumienie pojęcia wolność przez uczniów klas młodszych szkoły podstawowej

Lp.	Określenia pojęcia „wolność”	N	%
1	Swoboda / swobodne wychodzenie z domu	22	37,93
2	Życie bez wojen	20	34,48
3	Wyjście z więzienia	8	13,79
4	Swobodne podejmowanie decyzji	6	10,34
5	Posiadanie własnych praw	5	8,62
6	Posiadanie czasu wolnego (wakacje, błogie lenistwo)	2	3,45
7	Możliwość wyjazdu i pracy za granicą	1	1,72
8	Równość wszystkich ludzi	1	1,72
9	Nie wiem	7	12,07

Wyniki nie sumują się do 100% ponieważ uczniowie wskazywali na więcej niż jedną kategorię

Z powyższych danych wynika, że badani uczniowie klas III najczęściej utożsamiają wolność ze swobodą poruszania się, wychodzenia z domu, możliwość spotkania się z przyjaciółmi oraz z życiem w świecie bez wojen. Część z uczniów rozumie wolność również jako braku jej ograniczania, np. poprzez więzienie. Dla sześciu z nich wolność kojarzy się ze swobodnym/ samodzielnym podejmowaniem decyzji. Natomiast siedmiu z badanych uczniów (co stanowi

ponad 12% badanych) nie potrafi określić znaczenia słowa wolność.

Analizując powyższe dane należy podkreślić, że badania zostały wykonane na początku maja 2022 r. Był to okres tuż po pandemii COVID-19, kiedy uczniowie po wielu miesiącach izolacji, nauki zdalnej mogli wrócić do szkoły, swobodnie spotykać się z przyjaciółmi, kolegami. Był to również czas wojny w Ukrainie, o której uczniowie słyszeli i czytali w mediach, na temat której rozmawiało się bardzo często w ich domach i szkole. Jest to czas kiedy spotykali rówieśników, którzy w obawie przed wojną przybyli do Polski.

Oto przykładowe wypowiedzi uczniów (pisownia oryginalna):

- Wolność jest wtedy, kiedy mogę iść sama do koleżanki.
- To jak mogę wreszcie wyjść w domu.
- Jak lekcje są w szkole a nie przed laptopem.
- Bieganie po parku, jeżdżenie na wycieczki.
- Wolność to skakanie w kaloszach po kałużach.
- Wolność to pokój, jak w Polsce nie ma wojny.
- Życie bez wojen na świecie.
- Żeby dzieci nie ginęły na wojnie.
- Jak nie ma nigdzie wojny i nie jeżdżą czołgi i nikt nie strzela do ludzi.

Uczniów klas młodszych poproszono również o zilustrowanie wolności. Rysunki potwierdziły swobodne wypowiedzi badanych uczniów. Poniżej zaprezentowano kilka wybranych rysunków uczniów w wieku wczesnoszkolnym.

Rysunek Ola l. 8

Rysunek Dagmara l. 8

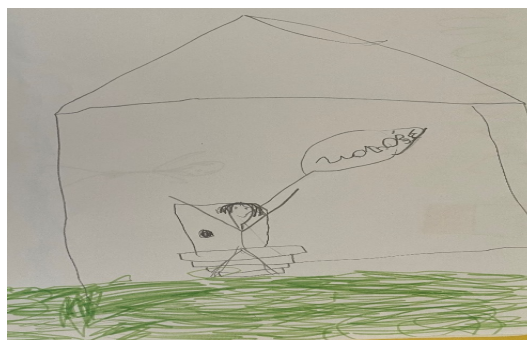
Klaryfikacja wartości wolności

Istotnym czynnikiem warunkującym osiągnięcia dzieci w wieku wczesnoszkolnym w zakresie wychowania do wartości wolności jest klaryfikacja tej wartości.

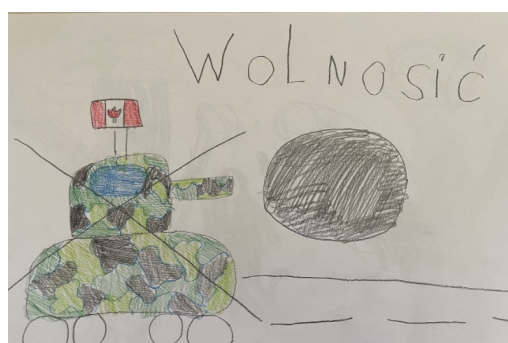
Jak wskazuje Piotr Oleś, system klaryfikacji wartości ma służyć ludziom w określaniu uznawanych i realizowanych przez siebie wartości, w dokonywaniu przez nich samodzielnych wyborów (Oleś 1983, s. 88) [4].

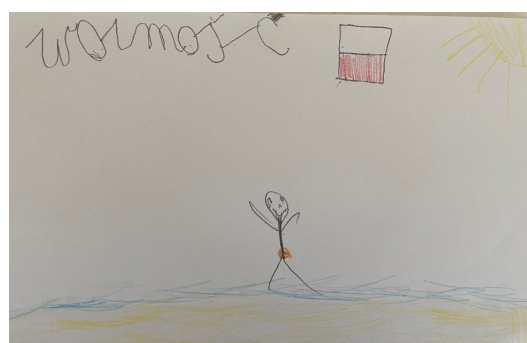
Rysunek Marysia l. 8

Rysunek Staś l. 7

Rysunek Przemek l. 8

Rysunek Kacper l. 7

W Encyklopedii aksjologii pedagogicznej klaryfikacja określana jest jako „refleksja nad wyborami podejmowanymi w codziennym życiu dokonywana pod kątem ich znaczenia i zgodności z celami i dążeniami życiowymi oraz osobistymi preferencjami, także pogłębienie świadomości ważnych dla jednostki wartości” (Laskowska, Oleś 2016, s. 478.) [4]. W kontekście tematu opracowania klaryfikacja wartości wolności jest czynnikiem warunkującym:

- uświadomienia sobie znaczenia wolności w życiu człowieka i społeczeństwa,
- kształtowania umiejętności cenięcia wartości wolności w wymiarze jednostkowym i globalnym,
- motywów zdobywania wiedzy o wartości wolności,
- umiejętności poszanowania wolności oraz rozważnego i odpowiedzialnego korzystania z niej (zarówno w odniesieniu do wolności do..., jak i wolności od...).

Autorzy klaryfikacji wartości podkreślają, że osoba / jednostka uświadamia sobie wartości w wyniku procesu wartościowania.

Proces ten przebiega w siedmiu podstawowych krokach:

- Wybieranie wolne – bez nacisku i przymusu ze strony autorytetów;
- Wybieranie z alternatyw – spośród wielu alternatywnych możliwości. Nie można dokonać wyboru jeśli osoba nie jest świadoma różnych możliwości. Im więcej możliwości wyboru, tym większe jest prawdopodobieństwo, że jednostka znajdzie odpowiednią dla siebie wartość (możliwość);
 - Dokonywanie wyboru po rozważeniu konsekwencji każdej z możliwości. Wybór pod wpływem impulsu, chwili nie prowadzi do wartości;
 - Akceptowanie, pozytywne ocenianie – wartości wynikają tylko z tych wyborów, które jednostka ceni, szanuje, z których jest zadowolona, które są według niej pozytywne i dobre;
 - Uzgadnianie z wartościami innych ludzi – jeżeli jednostka dokonała samodzielnego, świadomego wyboru i jest dumna z tego wyboru, może podzielić się tym z innymi ludźmi. Jeśli człowiek wstydy się swoich wyborów, jeśli nie chce aby ktokolwiek o tym wiedział, jeśli własny wybór porównaniu z postępowaniem innych ludzi ocenia negatywnie to znaczy, że u podłoża tego wyboru nie leży wartość;
 - Działania zgodne z wyborem – jeżeli dana osoba uzna przed że coś jest dla niej wartością, to można przewidywać, że będzie ona podejmować działania i zachowania zgodne z tą wartością. Osoba, która wybrała wartość jest gotowa aby ją realizować, poświęca czas i energię po to, aby daną wartość wyrażać. Jeśli osoba mówi o czymś czego nie robi to nie jest to dla niej wartością;
 - Powtarzanie określonych działań - jeżeli coś dla jednostki osiągnie poziom wartości to jest bardzo prawdopodobne, że będzie się to objawiać w różnych sytuacjach, zachowaniach i postępowaniach. Działania te będą powtarzane i ciągle realizowane ponieważ dana osoba to wybrała i ceni (Raths, Hermin, Simon 1978, s. 27–28).

Jak podkreśla P. Oleś „Proces wartościowania przebiegający według podanych siedmiu punktów jest najbardziej efektywny dla osiągnięcia systemu wartości. W ramach tego procesu dokonuje się klaryfikacja, czyli ujaśnianie wartości” (Oleś 1983, s. 91) [7]. Rolą systemu klaryfikacji wartości jest zwrócenie uwagi na poszczególne elementy składające się na proces wartościowania. dzięki klaryfikacji osoba jest świadoma dochodzenia do wartości, ich poszukiwania, odkrywania i realizowania (Oleś 1983, s. 91) [7].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

W zakresie klaryfikacji wartości wolności przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym istotne znaczenie odgrywa nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej.

Jego zadaniem jest uczynić z klaryfikacji wartości zdrowia ważny cel pracy wychowawczo-dydaktycznej. Służą temu metody kształcenia, środki dydaktyczne, formy aktywności, które stwarzające szansę wyboru wartości wolności. Służą temu:

- Scenariusze zajęć lekcyjnych – służąca poznawaniu, preferowaniu oraz urzeczywistnieniu wartości wolności w swoim życiu;
- Karty pracy zawierające zadania problemowe o charakterze wolnościowym;
- Edukacja przez projekty – zarówno o charakterze indywidualnym, zespołowym jak i grupowym;
- Metody waloryzujące eksponujące wartości) oraz aktywizujące, np. burza mózgów, mapy myśli, wchodzenie w rolę.

Techniki klaryfikacji wartości, a w szczególności:

- Metoda zadawania pytań, dialogu polegająca na stawianiu pytań problemowych w sytuacjach codziennych w odniesieniu do wartości wolności;
- Myślenie z przyszłości – jest próbą zastanowienia, jak dana decyzja, wybór, forma aktywności może być widziana i oceniana w perspektywie czasu: za tydzień, za miesiąc, za rok...;
- Arkusze pytań pisemnych – są to zestawy pytań lub krótkie opisy sytuacji problemowych stwarzające możliwość ustosunkowania się do nich;
- Dyskusja – powinna być refleksyjna, dawać możliwość każdemu uczestnikowi wypowiedzenia się na temat w niej podjęty czyli na temat wolności jako wartości. (Laskowska, Oleś 2016), zarówno w kontekście historycznym jak i współczesnym, w odniesieniu do jednostki jak i całego społeczeństwa a także Europy i świata [4].

Perspektywy dalszych badań. Rodzina i szkoła to dwa najważniejsze środowiska życia i wychowania dziecka w młodszym wieku szkolnym. Stanowią one szczególne miejsce umożliwiające klaryfikację wartości przez dziecko w tym wieku. Zadaniem stojącym przed wychowawcami jest stworzenie takich sytuacji, w których dziecko będzie mogło poznać, przyjąć i urzeczywistniać wartości w swoim życiu budując własną lecz właściwą hierarchię wartości prowadzącą do pełni człowieczeństwa, w której wartość wolności zajmują poczytne, wysokie miejsce.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] A. Biela, «Wolność», w *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*; K. Chałas, A. Maj, Red. Radom, Polska: POLWEN, 2014, s. 1335–1337.
- [2] K. Chałas, S. Kowalczyk, *Wychowanie ku wartościom narodowo-patriotycznym*. Radom-Kielce: Wydawnictwo Jedność, 2006.
- [3] M. Czerepaniak-Walczak, *Pedagogika emancypacyjna. Rozwój świadomości*

- krytycznej człowieka. Gdańsk, Polska: Wydawnictwo GWP, 2006.
- [4] A. Laskowska, P. Oleś, «Klaryfikacja wartości», w *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*; K. Chałas, A. Maj, Red. Radom, Polska: POLWEN, 2016, s. 478–482.
- [5] K. Nowosad, M. Wyrostkiewicz, «Wolność», w *Wielka encyklopedia nauczania Jana Pawła II, cz. I: Encyklopedia nauczania moralnego*; J. Nagórny, K. Jeżyna, Red. Radom, Polska: POLWEN, Radom, 2014.
- [6] Ministerstwo Edukacji Narodowej. (2017, Lut. 14). *Rozporządzenie poz. 356 «W sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej»*. [Zasób elektroniczny]. Dostępny: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000356>
- [7] P. Oleś, «System klaryfikacji wartości: założenia, zastosowanie, przegląd niektórych technik», *Roczniki Filozoficzne*, T. 31, nr 4, s. 87–105, 1983.
- [8] H. Skorowski, «Wolność», w *Wielka encyklopedia nauczania Jana Pawła II, cz. I: Encyklopedia nauczania moralnego*; J. Nagórny, K. Jeżyna, Red. Radom, Polska: POLWEN, 2014.
- [9] A. M. Tchorzewski, *Wstęp do teorii wychowania*. Kraków, Polska: WAM, 2008.
- [10] «Wolność», w *Słownik współczesnego języka polskiego*; B. Dunaj, Red. Warszawa, Polska: Wilga, 2001.
- [11] «Wolność», w *Encyklopedia powszechna PWN*; Warszawa, Polska: PWN, 1987.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ СВОБОДИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Dr Marta Buk-Cegielka,

доцент кафедри дидактики, шкільної освіти та педевтології
Відділу соціальних наук Інституту педагогіки Католицького
університету у м. Люблін.
Республіка Польща.

 <https://orcid.org/0000-0002-0324-7418>
marta.buk-cegielka@kul.pl

Анотація. Прояснення цінностей розуміється як рефлексія зробленого в повсякденному житті вибору, зробленого з точки зору його значущості та відповідності життєвим цілям і прагненням, а також особистим уподобанням (П. Олесь) [7]. Це основна умова їх реалізації. Усвідомлення цінностей розуміється як набуття таких установок, які в подальшому

стають рисами особистості (К. Островська). Тож про особистість можна сказати: вільна, любляча, віруюча, відповідальна. Проведене нами дослідження дозволить наблизити цінність свободи та проблему щодо виховання почуття свободи, як однієї мети освітнього процесу у початковій школі. Також нами зроблена спроба показати систему з'ясування цінності свободи на першому освітньому етапі. Нами уточнено, що у роз'ясненні цінності свободи дітям молодшого шкільного віку важливу роль відіграє вчитель початкових класів. Його завдання полягає у тому щоб роз'яснити, що однією із цінностей свободи є здоров'я і це знову реалізація окремих аспектів освітнього процесу. Така робота досягається методами навчання, засобами навчання, формами діяльності, які створюють шанс вибору цінності свободи. Проаналізовано техніки роз'яснення цінностей, зокрема: метод постановки запитань, діалог, що полягає в постановці проблемних питань у повсякденних ситуаціях щодо цінності свободи; мислення про майбутнє – це спроба розглянути, як дане рішення впливає на вибір, форму діяльності та можливість оцінити в перспективі як час працює на людину, наприклад через тиждень, через місяць, через рік...; аркуші письмових запитань – це набори запитань або короткі описи проблемних ситуацій, які дають змогу відповісти на основні питання особистості; дискусія – має бути рефлексивною, даючи кожному учаснику можливість висловити свою думку щодо порушеної в ній теми, тобто щодо свободи як цінності. (Laskowska, Oleś 2016), як в історичному, так і в сучасному контексті, по відношенню до окремої людини та всього суспільства, а також світу в цілому. Підсумком дослідження стали рекомендації до навчальної практики.

Ключові слова: цінність свободи; свобода; дошкільна освіта; соціальне виховання; класифікація цінностей.

CLARIFICATION OF THE VALUES OF FREEDOM BY STUDENTS IN EARLY SCHOOL EDUCATION

Dr Marta Buk-Cegiełka,

adiunkt Katedra Dydaktyki, Edukacji Szkolnej i Pedagogiki Wydział
Nauk Społecznych Instytut Pedagogiki Katolicki Uniwersytet
Lubelski Jana Pawła II.
Lublin, Polska.

 <https://orcid.org/0000-0002-0324-7418>
marta.buk-cegielka@kul.pl

Abstract. Clarification of values is understood as a reflection on the choices made in everyday life, made in terms of their importance and compliance with life goals and aspirations, as well as personal preferences (P. Oleś) [7]. It is the basic condition for their realization. The realization of values is understood as acquiring such attitudes that they become personality traits (K. Ostrowska). So we can say about a man: a free, loving, believing, responsible man. The study will approximate the value of freedom and raise issues related to upbringing to freedom as the goal of educational and didactic work. An attempt will also be made to show the system of clarifying the value of freedom at the first educational stage. In terms of clarifying the value of freedom by children in early school age, the early childhood education teacher plays an important role. Its task is to make the clarification of the value of health an important goal of educational and didactic work. This is achieved by teaching methods, teaching aids, and forms of activity that create a chance to choose the value of freedom. Techniques of value clarification, in particular: The method of asking questions, dialogue consisting in asking problematic questions in everyday situations in relation to the value of freedom; Thinking from the future – is an attempt to consider how a given decision, choice, form of activity can be seen and evaluated in the perspective of time : in a week, in a month, in a year...; Sheets of written questions – these are sets of questions or short descriptions of problem situations that make it possible to respond to them; Discussion – it should be reflective, giving each participant the opportunity to express their opinion on the subject raised in it, i.e. on freedom as a value. (Laskowska, Oleś 2016), both in the historical and contemporary context, in relation to the individual and the whole society, as well as Europe and the world. The conclusion of the study will be indications and recommendations for educational practice. Tasks for teachers will be indicated, the aim of which will be to clarify the value of freedom.

Key words: value of freedom; value clarification; early childhood education; social education; value clarification techniques.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] A. Biela, «Freedom», in Encyclopedia of Pedagogical Axiology; K. Chałas, A. Maj, eds. Radom, Poland: POLWEN, 2014, pp. 1335–1337.
- [2] K. Chalás, S. Kowalczyk, Education towards national and patriotic values. Radom-Kielce: Unity Publishing House, 2006.

- [3] M. Czerepaniak-Walczak, *Emancipation Pedagogy. The development of human critical awareness*. Gdańsk, Poland: GWP Publishing House, 2006.
- [4] A. Laskowska, P. Oleś, «Clarification of values», in *Encyclopaedia of Pedagogical Axiology*; K. Chalas, A. Maj, eds. Radom, Poland: POLWEN, 2016, pp. 478–482.
- [5] K. Nowosad, M. Wyrostkiewicz, «Freedom», in *The Great Encyclopedia of the Teachings of John Paul II, Part. I: Encyclopedia of Moral Teaching*; J. Nagórny, K. Jeżyna, ed. Radom, Poland: POLWEN, Radom, 2014.
- [6] Ministry of Education. (2017, Feb. 14). Regulation item 356 "On the core curriculum for pre-school education and the core curriculum for general education for primary schools, including for students with moderate or severe intellectual disabilities, general education for a 1st degree industry school, general education for a special school preparing for work and general education for post-secondary school». [Electronic resource]. Available: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000356>
- [7] P. Oleś, «Value Clarification System: assumptions, application, review of some techniques», *Annals of Philosophy*, Vol. 31, No. 4, pp. 87–105, 1983.
- [8] H. Skorowski, "Freedom", in *The Great Encyclopedia of the Teachings of John Paul II, Part. I: Encyclopedia of Moral Teaching*; J. Nagórny, K. Jeżyna, ed. Radom, Poland: POLWEN, 2014.
- [9] A. M. Tchorzewski, *Introduction to the theory of education*. Krakow, Poland: WAM, 2008.
- [10] «Freedom», in *Dictionary of Modern Polish*; B. Danube, ed. Warsaw, Poland: Wilga, 2001.
- [11] "Freedom", in the *PWN Universal Encyclopedia*; Warsaw, Poland: PWN, 1987.

*Стаття надійшла до редакції
03 січня 2023 року*